

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра юридичної психології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор НАВС
полковник поліції
Станіслав ГУСАРЄВ

2021

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ПСИХОЛОГІЯ МАС

для підготовки фахівців за ступенем вищої освіти магістр
за спеціальністю 053 «Психологія»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Статус дисципліни – вибіркова
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)
Ступінь вищої освіти – магістр
Галузь знань – соціальні та поведінкові науки (05)
Спеціальність – психологія (053)
Освітня програма – психологія
Форми здобуття вищої освіти – заочна
Мова навчання – українська
Форма підсумкового контролю – екзамен

Київ – 2021

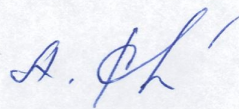
Робоча програма з навчальної дисципліни «Психологія мас» складена відповідно до програми підготовки здобувачів ступеня вищої освіти магістр за спеціальністю 053 «Психологія», за заочною формою навчання.

Розробники:

Вікторія Литвин – викладач кафедри юридичної психології, кандидат юридичних наук

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри юридичної психології
Протокол від 25.02. 2021 року № 11

Завідувач кафедри
юридичної психології

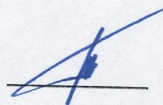

Олена КУДЕРМІНА

Схвалено науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ

Протокол від 22.03 2021 року № 8

Голова науково-методичної ради

Станіслав ГУСАРЄВ

Результати перегляду робочої програми навчальної дисципліни
Робоча програма переглянута на 202 /202 н.р. без змін; зі змінами .
(Додаток_).

протокол засідання кафедри від
____.____ 202_ № ____

Завідувач кафедри

Олена КУДЕРМІНА

протокол науково-методичної ради

від _____.____.202__ № ____

Голова НМР

Станіслав ГУСАРЄВ

Робоча програма переглянута на 202 /202 н.р. без змін; зі змінами
(Додаток_).

протокол засідання кафедри від

____.____ 202_ № ____

Завідувач кафедри

Олена КУДЕРМІНА

протокол науково-методичної ради

від _____.____.202__ № ____

Голова НМР

Станіслав ГУСАРЄВ

1. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ

Предметом вивчення навчальної дисципліни виступає психологічна сутність масового скупчення; загальні механізми стихійної поведінки.

Міждисциплінарні зв'язки:

Забезпечуючі дисципліни: загальна психологія, соціальна психологія, вікова психологія, конфліктологія, юридична психологія, практична психологія, вступ до спеціальності.

Забезпечувані дисципліни: диференціальна психологія, психодіагностика, психологія особистості та інженерна психологія.

Програма навчальної дисципліни складається з таких тем:

Тема 1. Становлення та розвиток психології мас. Поняття маси.

Тема 2. Види мас.

Тема 3. Характеристики мас.

Тема 4. Фази існування маси. Психологія етнічних груп.

Тема 5. Загальні механізми стихійної поведінки.

Тема 6. Масова агресія як форма стихійної поведінки

Тема 7. Чутки, як основа стихійної поведінки

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою дисципліни «Психологія мас» є формування наукового світогляду в площині: визначення поняття, сутності маси; можливості використання відповідних знань у психологічній практиці; формувати уміння та навички інформаційно-аналітичної діяльності в галузі психології мас, розвивати професійне мислення та сприяти професійному зростанню; специфіки прикладних досліджень та реальних можливостей психології в формулюванні практичних рекомендацій щодо розробки сучасних методів впливу на натовп.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Психологія мас» є розв'язання загальних наукових проблем, пов'язаних із формуванням знань про причини суб'єктивного та об'єктивного характеру, які породжують масові скупчення; аналіз проявів стихійної поведінки в масі та основних психологічних аспектів функціонування такої маси (циркулярна реакція, паніка, масова істерія).

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми здобувачі вищої освіти повинні:

знати:

- ✓ теоретико-методологічні засади дисципліни «Психологія мас»;
- ✓ теоретичні та практичні аспекти функціонування масових скупчень;
- ✓ поняття натовпу, публіки, маси, соціетальної психіки, масової свідомості, масового несвідомого;
- ✓ основні теорії психології мас;
- ✓ основні переважаючі в Україні види мас;

- ✓ основні механізми стихійної поведінки;
- ✓ принципи розробки нових стратегій впливу на масові скупчення.

вміти:

- ✓ застосовувати отримані знання в практичній діяльності;
- ✓ здійснювати аналіз різноманітних ситуацій масової поведінки людей з психологічного погляду
- ✓ здійснювати аналіз масового скупчення та психологічних настроїв, які панують в масі;
- ✓ виявляти основні причини масового скупчення та фази його існування;
- ✓ на основі вивчення основних механізмів формування та розвитку маси розробляти рекомендації щодо напрацювання нових методів впливу на них.

1.4. Програмні компетентності відповідно до освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти:

Інтегральна компетентність

Здатність вирішувати складні завдання та проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення дослідження та (або) здійснення інновацій та характеризується комплексністю та невизначеністю умов та вимог.

Загальні компетентності

ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

Фахові компетентності

ФК5. Здатність організовувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

Програмні результати навчання

ПРН4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості, груп, організацій.

ПРН9. Вирішувати етичні дилеми з опорою на норми закону, етичні принципи та загальнолюдські цінності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин / 4 кредити ECTS.

Мова навчання: українська мова.

Консультативну допомогу здобувачі вищої освіти можуть отримати у науково-педагогічних працівників кафедри юридичної психології, які безпосередньо проводять заняття, або звернувшись з письмовим запитом на електронну пошту за адресою k015@naia.kiev.ua.

2. Структура навчальної дисципліни

Тема 1. Становлення та розвиток психології мас. Поняття маси.

Масові форми вияву активності. Характерні Україні напруженість, конфліктність, доки вона нагнітає в людей почуття гніву. Маса парадоксальна. Мода і бунт – два типи соціальної поведінки, які пропонує маса.

Масова свідомість — один з видів суспільної свідомості. Масова поведінка - різні форми поведінки великих груп людей, натовпу, циркуляції чуток. Поведінка людини в натовпі суттєво відрізняється від її поведінки в інших формах масових явищ. Натовп — це конкретна соціальна група.

Тема 2. Види мас.

Натовп поділяється на: окказіональний, конвенціональний, експресивний, діючий. Окказіональний натовп збирається з приводу несподіваної вуличної події. Конвенціональний збирається з приводу оголошеної події: мітинг, концерт. Експресивний натовп – емоційний натовп. Діючий натовп як агресивне скупчення.

Великі та малі соціальні групи. Великі групи представлені: класами, соціальними прошарками, етнічними, професійними, віковими групами. Мета групи та середні групи.

Групова думка як привселюдно висловлене й поширене судження, що містить оцінку й ставлення до певної події. Форми виявлення групової думки.

Тема 3. Характеристики мас.

Маса статична і нерухлива. Нездатність до організованості як основна ознака аморфності групи. Стохастичність та відкритість групи. Маса існує на рівні поведінкових актів, що є малоусвідомлюваною, або й несвідомою, активністю соціального суб'єкта.

Ситуативність групи та тимчасовість. Гетерогенність як неоднорідність групи. Група часто нестабільна через внутрішню рухливість.

Тема 4. Фази існування маси. Психологія етнічних груп.

Маса не є спільнотою, а вона має свій оногенез. Фаза зародження, пов'язана з виникненням масового настрою серед людей. Фаза гуртування масових індивідів, заражених масовим настроєм, і формування суспільної думки, масової свідомості. Активна фаза, фаза масової поведінки, що регулюється масовою свідомістю.

Тема 5. Загальні механізми стихійної поведінки.

Паніка - психічний стан людини, несвідомий, нестримний страх. Ситуаційні, фізіологічні, психологічні, ідеологічні та політико-психологічні умови виникнення паніки. Стихійна поведінка та циркулярна реакція в натовпі. Масова істерія як стан загальної нервозності, страху і підвищеного збудження як реакція на загрозу. Основи появи стимулу в натовпі. Взаємна індукція та нагнітання взаємного настрою.

Тема 6. Масова агресія як форма стихійної поведінки.

Агресія в натовпі. Експресивна, імпульсивна, афективна, ворожа та інструментальна агресії натовпу. Експресивна агресія – спонтанний вибух гніву, який є засобом розрядки. Імпульсивна агресія виникає у вигляді своєрідних «приливів» та «відливів» агресивної поведінки.

Афективна агресія як емоційний феномен. Ворожа агресія характеризується цілеспрямовано усвідомленим наміром завдання шкоди. Інструментальна агресія використовується як один із засобів її досягнення.

Тема 7. Чутки, як основа стихійної поведінки

Чутка як інформація, яка немає офіційного підтвердження. Абсолютно недостовірні, недостовірні з елементами правдоподібності, правдоподібні, достовірні з елементами неправдоподібності чутки.

Регіональні чутки зачіпають інтереси населення області або групи областей. Національні чутки циркулюють у зв'язку з цінностями і цілями населення певної держави. Міжнаціональні чутки отримали поширення в певних групах держав.

Соціологічні та психологічні причини та механізми виникнення чуток. Цікавість маси до знання чуток спричинене відчуттям браку інформації, значимістю інформації, рівнем тривожності, вірою в істинність.

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		заочна форма навчання	
Кількість кредитів ЕКТС – 2	Галузь знань «Соціальні та поведінкові науки» (05) Спеціальність: «Психологія» (053)	Вибіркова	
Кількість розділів – 1		Рік підготовки: 2-й	
Загальна кількість годин – 60		Семестр	
		3-й	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – самостійної роботи здобувача вищої освіти –	Ступінь вищої освіти: магістр	Лекції	
		4 год.	
		Семінарські	
			14 год.
		Практичні	
		Самостійна робота	
			102 год.
		Вид контролю:	
		екзамен	

3. Структура залікового кредиту (тематичний план)

Назва теми	Всього годин	Л	Сем	ПЗ	Самост. робота
Тема 1. Становлення та розвиток психології мас. Поняття маси.	18	2	2		14
Тема 2. Види мас.	16		2		14
Тема 3. Характеристики мас.	16		2		14
Тема 4. Фази існування маси. Психологія етнічних груп.	22	2	2		18
Тема 5. Загальні механізми стихійної поведінки.	20		2		18
Тема 6. Масова агресія як форма стихійної поведінки.	12		2		10
Тема 7. Чутки, як основа стихійної поведінки.	16		2		14
Форма контролю – екзамен					
Всього	120	4	14		102

4. Плани семінарських та практичних занять Плани семінарських занять

Тема 1. Становлення та розвиток психології мас. Поняття маси.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Розвиток поглядів на маси та масову поведінку.
2. Франко-італійська психологія мас Г. Лебона.
3. Поняття «маса» та «масове скупчення».

Тема 2. Види мас.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Відмінності мас від інших скупчень.
2. Основні характеристики масової свідомості.
3. Масова поведінка: її особливості.

Тема 3. Характеристики мас.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Суб'єкти стихійної масової поведінки.

2. Особливості групової динаміки маси.
3. Соціальна психіка соціальних груп.

Тема 4. Фази існування маси. Психологія етнічних груп.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Фази народження та смерті маси.
2. Причини виникнення мас.
3. Людина і маса.
4. Психологія етнічних груп.

Тема 5. Загальні механізми стихійної поведінки.

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Поняття про «циркулярну реакцію», як механізм стихійної поведінки.
2. Масова паніка та умови її виникнення.
3. Масова істерія та умови її виникнення.

Тема 6. Масова агресія як форма стихійної поведінки

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Види агресій натовпу та їх характеристика.
2. Механізми впливу на агресивний натовп.

Тема 7. Чутки, як основа стихійної поведінки

Семінарське заняття – 2 год.

Навчальні питання:

Питання для обговорення:

1. Чутки та їх різновиди.
2. Джерела та умови виникнення чуток.

5. Завдання для самостійної роботи

Тема 1. Становлення та розвиток психології мас. Поняття маси.

Терміни для конспектування

Маса. Бунт. Повстання. Революційні виступи. Мода. Психологія народів. Психологія мас. Масова активність.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Німецька психологія народів: М. Лацарус., Г. Штейнталь.
2. Франко-італійська психологія мас Г. Тарда.

Тема 2. Види мас.

Терміни для конспектування

Масова поведінка. Група. Велика соціальна група. Мала група. Публіка. Аудиторія. Оказіональний натовп. Експресивний натовп. Панічний натовп. Користолюбний натовп.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Характеристики мас за Е. Канетті.
2. Мудрість натовпу.
3. Маса як носій масової свідомості.

Тема 3. Характеристики мас.

Терміни для конспектування

Аморфність. Стохастичність. Ситуативність. Гетерогенність. Упорядкованість. Протест.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Загальні механізми стихійної поведінки.
2. Мода як психологічний феномен.

Тема 4. Фази існування маси. Психологія етнічних груп.

Терміни для конспектування

Фаза зародження. Фаза гуртування. Фаза смерті. Еволюційна регресія. Менталітет. Етнос. Народ. Нація. Етнічні стереотипи.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Етноцентризм в психології етнічних груп.
2. Зміни, що відбуваються з людиною в масі.

Тема 5. Загальні механізми стихійної поведінки.

Терміни для конспектування

Циркулярна реакція. Масова паніка. Масова істерія. Ситуаційні умови. Ідеологічні умови. Панічне скупчення.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Основний сценарій генезису.
2. Панічна втеча, як один із способів врятування.

Тема 6. Масова агресія як форма стихійної поведінки

Терміни для конспектування

Агресія. Експресивна агресія. Імпульсивна агресія. Афективна агресія. Ворожа агресія. Інструментальна агресія.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Агресія як соціальний феномен.
2. Соціально-психологічні чинники агресії підлітків.
3. Агресивна поведінка її сутність та причини.

Тема 7. Чутки, як основа стихійної поведінки

Терміни для конспектування

Чутка. Спонтанні чутки. Навмисне сфабриковані чутки. Локальні чутки. Регіональні чутки. Національні чутки. Міжнародні чутки.

Теми для написання реферативних повідомлень

1. Засоби модифікації суспільної свідомості.
2. Чутки як масовидне явище психіки.

6. Методи навчання та контролю

Методи навчання

Словесні

Розповідь-пояснення використовується під час навчання здобувачів на протязі лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, дохідливості та доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та студентом, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати здобувачів на активізацію отриманих знань. Саме з допомогою їх викладач активізує діяльність здобувачів, ставлячи їм запитання для розмірковування, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція служить для пояснення теми; її типовими ознаками є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, введення та характеристика нових понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на запитання.

Наочні методи

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та показі власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

Практичні методи: розв'язок задач, виконання практичних робіт. Ці методи не несуть нової навчально-пізнавальної інформації, а служать лише для закріплення, формування практичних умінь при застосуванні раніше набутих знань.

Навчальна робота під керівництвом викладача – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, вирішування тестів.

Методи контролю

Перевірка глибини засвоєння знань, рівня сформованості навичок та умінь здобувачів відбувається у формі поточного, проміжного та підсумкового видів контролю.

Поточний контроль здійснюється через оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом семінарських занять, а також шляхом:

- проведення експрес-опитувань,
- тестування,
- підготовки доповідей і рефератів,
- написання самостійних і модульних контрольних робіт.

При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань слухачів і вміння застосовувати їх на практиці.

Проміжний контроль передбачає перевірку рівня засвоєння студентами теоретичного і практичного матеріалу модулів, що здійснюється в межах семестру наприкінці планового вивчення тем змістового модуля. Рівень практичних навичок оцінюється в процесі вирішування студентами тестових завдань за тематикою дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться у формі заліку після закінчення вивчення дисципліни.

7. Орієнтовний перелік питань до підсумкового контролю

1. Становлення та розвиток психології мас.
2. Основні тези праці Г. Ле Бона.
3. Поняття «маса» та «натовп».
4. Основні властивості мас.
5. Склад натовпу.
6. Різниця масою та натовпом.
7. Масова свідомість: її характеристика.
8. Види мас.
9. Масова психологія: її характеристика.
10. Оказацийний натовп: характерні ознаки.
11. Діючий натовп: характерні ознаки.
12. Конвенціональний натовп: характерні ознаки.
13. Великі та малі соціальні групи.
14. Соціально-психологічні ознаки масових рухів.
15. Групова думка маси.
16. Фаза існування маси.
17. Фаза смерті маси.
18. Зібрана та незібрана публіка: їх різниця.
19. Національна приналежність: основні маркери.
20. Основні прояви національного характеру.

21. Соціальні стереотипи та установки.
22. Циркулярна реакція в масі.
23. Характеристика масової паніки.
24. Характеристика масової істерики.
25. Умови виникнення паніки.
26. Етапи появи паніки в зібраній масі.
27. Суб'єктивний склад маси.
28. Ворожа агресія: причини.
29. Афективна агресія більшості присутніх в масі.
30. Психологія чуток.
31. Види чуток в масі.
32. Причини розповсюдження чуток.
33. Критичне мислення в масі.
34. Умови виникнення пліток.
35. Агресивна чутка в натовпі.
36. Експресивний натовп: характеристика.
37. Діючий натовп: характеристика.
38. Масові рухи в масі.
39. Анонімність, як соціально-психологічна ознака.
40. Малі групи в масі.
41. Основні інтереси соціальних груп.
42. Функції групової динаміки.
43. Форми прояву групової динаміки.
44. Стійкі маси: особливості.
45. Імпульсивність маси.
46. Аморфність, як ознака маси.
47. Стохастичність, як ознака маси.
48. Гетерогенність, як ознака маси.
49. Приреченість маси.
50. Масова комунікація: її особливості.
51. Дві сторони виявлення етнічних спільнот.
52. Національний характер етнічних спільнот.
53. Етнічний стереотип в системі соціальних стереотипів.
54. Психологічні умови виникнення паніки.
55. Фізіологічні умови виникнення паніки.
56. Панічне скупчення: особливості.
57. Сценарій генезису паніки.
58. Поняття «панічна втеча»: особливості.
59. Інструментальна агресія: її виявлення.
60. Спонтанні чулки в масі.
61. Розвиток поглядів на маси та масову поведінку.

62. Франко-італійська психологія мас Г. Лебона.
63. Поняття «маса» та «масове скупчення».
64. Відмінності мас від інших скупчень.
65. Основні характеристики масової свідомості.
66. Масова поведінка: її особливості.
67. Суб'єкти стихійної масової поведінки.
68. Особливості групової динаміки маси.
69. Соціальна психіка соціальних груп.
70. Фази народження та смерті маси.
71. Причини виникнення мас.
72. Людина і маса.
73. Психологія етнічних груп.
74. Поняття про «циркулярну реакцію», як механізм стихійної поведінки.
75. Масова паніка та умови її виникнення.
76. Масова істерія та умови її виникнення.
77. Види агресій натовпу та їх характеристика.
78. Механізми впливу на агресивний натовп.
79. Чутки та їх різновиди.
80. Джерела та умови виникнення чуток.
81. Маса. Бунт. Повстання. Революційні виступи. Мода. Психологія народів.
82. Психологія мас. Масова активність.
83. Масова поведінка. Група. Велика соціальна група. Мала група. Публіка.
84. Аудиторія. Оказіональний натовп. Експресивний натовп. Панічний натовп. Користолюбний натовп.
85. Характеристики мас за Е. Канетті.
86. Мудрість натовпу.
87. Маса як носій масової свідомості.
88. Аморфність. Стохастичність. Ситуативність. Гетерогенність.
89. Упорядкованість. Протест.
90. Загальні механізми стихійної поведінки.

8. Рейтингова система оцінювання результатів навчання

Аудиторна робота (поточне накопичення балів)	Підсумковий контроль	Підсумкова кількість балів
	Залік	
Мах 60%	Мах 40%	Мах 100%

9. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
		Оцінка	Пояснення
90-100	Відмінно	A	відмінне виконання
85-89		B	вище середнього рівня

75–84	Добре	C	загалом хороша робота
66–74	задовільно	D	непогано
60–65		E	виконання відповідає мінімальним критеріям
35–59	незадовільно	Fx	необхідне перескладання
1–34		F	необхідне повторне вивчення курсу

10.Рекомендована література

Основна

1. Андреева Г.М. Соціальна психологія. Навч. Посібник. М.: АспектПресс, 2008. 507 с.
2. Аронсон А., Уилсон Т., Эйкерт Р. Социальная психология. Психологические законы поведения человека в социуме / А.Аронсон, Т.Уилсон, Р.Эйкерт. М., 2002. 286 с.
3. Гапон Н. Соціальна психологія. Навчальний посібник.— Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. С.4 -25.
4. Дячук І.А. Психологічні особливості впливу релігійних сект на особистість / І.А. Дячук // Психологічні перспективи. 2007. С. 63-68.
5. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика. К., 2001.
6. Журавлёв, А. Л., Емельянова Т. П. (2009). Психология больших социальных групп как коллективных субъектов. Психологический журнал, 30 (3), 5–15.
7. Канетти Э. Масса / Э.Канетти // Психология масс. Самара, 1998. С. 315-397.
8. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. К.: Оріяни, 2000.
9. Копець Л. Класичні експерименти в психології: Навч. посібник/ Л.Копець. К.: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2010. 283 с.
10. Корнев М.Н., Фомічова В.М. Психологія масової поведінки / М.Н.Корнев, В.М.Фомічова. К.: Ін-т післядипломної освіти Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, 2000. 268 с.
11. Кухарук, О. Ю. (2016). Основні теоретичні та емпіричні підходи до вивчення взаємозв'язку етнонаціональної та мовної ідентичностей. Наукові студії із соціальної та політичної психології, 39 (42), 40–50.
12. Козловська, Г. В. (2010). Соціологія громадської думки. В В. Б. Євтух (Гол. ред.), Соціологія: Підручник для соціогуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів (с. 257–270). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
13. Корнев М.Н., Коваленко А.Б. Соціальна психологія: Підручник. К.: Либідь, 2008. 301 с.
14. Лебон Г. Психологія народів і мас. СПб., 1995.

15. Москаленко В. Психологія соціального впливу / В.Москаленко. Навч.пос. К.: Центр учбової літератури, 2007. 448с.
16. Орбан-Лембрик Л.Е. Психологія управління : навч. посіб. / Л.Е.Лембрик — 2-ге вид., доповн. К. : Академвидав., 2010. 544с. (Серія «Альма-матер»).
17. Орбан-Лембрик Л.Е. Масова культура і моделі поведінки / Л.Е.ОрбанЛембрик //Соціальна психологія. 2005. № 2. С. 38-44.
18. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: [підручник: у 2 кн.]. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія / Л.Е. Орбан Лембрик. К.: Либідь, 2006. 560 с.
19. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. К.: Академвидав, 2010. 649 с.
20. Основи соціальної психології навч. посіб. / Акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політичної психології. К. : Міленіум, 2008.
21. Психологічна енциклопедія / Авт.-упоряд. О.М.Степанов. К.: „Академвидав, 2006. 855 с.
22. Психологія мас : навчальний посібник / автор-упорядник Я.Є. Кальба. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 208 с.
23. Почевцов Г. Слухи как семиотический феномен / Г.Почевцов // Логика, психология и семиотика: аспекты взаимодействия. К., 1990. С. 23-64.
24. Слюсаревський, М. М. (2013). Історіогенез соціальної психології як джерело уявлень про її змістовий обсяг, дисциплінарну побудову та науковий статус. Психологія і суспільство, 2, 45–57.
25. Татенко В.О. Соціальна психологія впливу: монографія / В.О.Татенко. К.: Міленіум, 2008. 216 с.
26. Татенко В.О. Соціально-психологічні механізми впливу людини на людину / В.О. Татенко // Соціальна психологія. 2003. № 1. С. 60-72.
27. Юревич, А. В. (2013). К проблеме базовых компонентов национального менталитета. Психологический журнал, 34 (4), 89–100.

Інформаційні ресурси

1. 1. Класифікація соціальних груп. Режим доступу <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/psychology/10112/>
2. Назаретян А. Психология стихийного массового поведения Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Hevesh/.
3. Назаретян А. Агрессивная толпа, массовая паника, слухи. http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Hevesh/.
4. Психологія соціальних груп. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/5184466/page:35/>
5. Психологія чуток і пліток. Режим доступу: https://studme.com.ua/12790912/menedzhment/psihologiya_sluhov_spleten.htm

6. Психологічний аналіз умов, причин і чинників виникнення Режим
доступа: <https://irbis-nbuv.gov.ua> > irbis_nbuv > cgiirbis_

7. Різун В.В. Теорія масової комунікації. Режим доступу до б-ки :
<http://www.journ.univ.kiev.ua/>